

๑.๑ สภาพการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งราชจักรีวงศ์ และเป็นพระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอันสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย พระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากพระบรมเชษฐาธิราชเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยมีได้ทรงคาดคึกมาก่อน และไม่ได้ทรงเตรียมพระองค์ไว้สำหรับการเป็นพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาแต่เบื้องต้น ซึ่งดูเหมือนว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนักถึงความจริงข้อนี้ดี ดังความในพระราชหัตถเลขาที่พระองค์ทรงมีไปถึงพระยาภักดยา ณ ไทรบุรี ว่าพระองค์มิได้ทรงคาดคึกมาก่อนว่าจะได้

พระยาภักดยา ณ ไทรบุรี นามเดิม Francis B. Sayres ศาสตราจารย์ทางกฎหมายชาวอเมริกัน เข้ามารับราชการกับรัฐบาลไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตำแหน่งที่ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนรัฐบาลไทยไปเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศอันเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไทยเราเสียเปรียบอยู่ ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาภักดยา ณ ไทรบุรี ภายหลังออกจากราชการแล้วก็ยังติดต่อกับประเทศไทยเสมอ และยังได้ถวายคำแนะนำแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายเรื่อง และที่สำคัญคือได้ถวายร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่รัชกาลที่ ๗ ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ โปรดฯเพิ่มเติมในรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของพระยาภักดยา ณ ไทรบุรีใน แดมสุข นุมนนทบุรีที่ปรึกษาราชการชาวอเมริกันในประเทศไทย, "วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๑๘), ๒ - ๑๕.

เป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ที่สวาทรงเป็น "ม้ามืด" และทรงยอมรับด้วยว่า พระองค์
ยังขาดประสบการณ์ในการปกครองแผ่นดิน

นับแต่วาระแรกที่ขึ้นครองราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรง
ทรงรับภาระอันใหญ่หลวงในการปกครองประเทศ และสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งท้าทายระบบการ
เมืองการปกครองแบบเก่าคือ การแพร่หลายเข้ามาของกระแสความคิด วัฒนธรรม
ประเพณีและปรัชญาการเมืองการปกครองของตะวันตกที่หลัง ไหลเข้ามาเป็นอันมากในยุคนั้น
ความจริงสิ่งเหล่านี้มิใช่เพิ่งจะปรากฏในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
เท่านั้น แต่สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ระยะปลายพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงตอนปลายรัชกาลที่ ๓ และในรัชกาลที่ ๔ เมืองไทยได้
ประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขนาดใหญ่ ซึ่งความเปลี่ยนแปลง เช่นนี้เข้ามาพร้อม
กับการคุกคามของลัทธิอาณานิคมตะวันตก และที่สำคัญยิ่งคือ อิทธิพลที่มาจากอังกฤษและ
ฝรั่งเศส ในระยะนั้นมหาอำนาจตะวันตกกำลังขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในเอเชียเป็น
การใหญ่ หลาย ๆ ประเทศในเอเชียได้ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกต่าง ๆ ใน
ช่วงวิกฤตการณ์ดังกล่าว การคุกคามของลัทธิอาณานิคมไม่ไต่ละเวนเมืองไทยแต่อย่างใด
หากคงเพราะความโชคดีกว่าหลายประเทศ ประกอบกับปัจจัยหลายอย่าง จึงช่วยให้เมือง
ไทยรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยความสามารถ
ของผู้นำชาติไทยอย่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ไทยเป็นเมืองชลบ ไม่อยู่ในเส้นทาง
การค้าการเดินเรือที่สำคัญ หรือด้วยการแข่งขันของมหาอำนาจเช่นอังกฤษและฝรั่งเศส

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.๗ แฟ้มส่วนพระองค์สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
ราชานุภาพที่ ๔๗ บ. ๑๓/๓๒ บันทึกการปกครอง และ D.G.E. Hall, A History of
South East Asia (New York: St.Martin's Press, 1966), p.761."For
my self, I was a dark horse and in any case inexperienced in affairs
of state" และ "Prajathipok had never expected or desired to become
king".

จึงได้ตกลงกันให้เมืองไทยเป็นรัฐกันชนระหว่างอาณานิคมอินเดียนและพม่าของอังกฤษ กับ
อินโดจีนของฝรั่งเศส ในวงการคุกคามของลัทธิอาณานิคมดังกล่าว ผู้นำไทยได้ตัดสินใจ
ที่จะเลือกเอาการปฏิรูปเป็นหนทางหนึ่งที่จะเผชิญกับอิทธิพลตะวันตก ดังนั้น เราจะเห็น
การเปลี่ยนแปลงลักษณะของสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ประเพณี
การปกครอง การเศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ในด้านการกินอยู่
การแต่งกาย หรือสถาปัตยกรรม การปฏิรูปของสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ชัดเจนในช่วงของ
รัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๘๔ - ๒๔๑๑) และในสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)
ซึ่งมีการปฏิรูปอย่างขนานใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการปกครองส่วนกลาง เช่นการตั้ง
กระทรวงทบวงกรม หรือการปกครองส่วนภูมิภาคที่เรียกกันว่าเทศาภิบาล^๑ และเป็น
การแน่นอนว่าภายใต้การปฏิรูปหรืออาจจะเรียกว่า การปฏิวัติจากเบื้องบน^๒ (Revolu-
tion from above) ในรัชกาลก่อนดังกล่าวแล้วนั้น ได้ส่งผลสะท้อนให้ปรากฏอย่าง
ชัดเจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น รัชสมัยของพระองค์
จึงเป็นช่วงเวลาทีภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมือง การเศรษฐกิจและสังคม
ได้กำหนดเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญยิ่งในด้านการเมืองและการปกครอง
อันจะนำไปสู่วาระสุดท้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และเริ่มต้นระบอบใหม่โดยถือ
เอาแนวทางและความคิดของชาวตะวันตกเป็นแบบฉบับในอันที่จะเร่งสร้างสรรค์ และ
เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองอันมีมาแต่ดั้งเดิมให้ทันสมัยขึ้น^๓

^๑ เจริญ ศรีจันทร์และเนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (พระนคร :
ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗) หน้า ๒๔-๓๐.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย (พระนคร :
อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓), หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัตินั้น สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในรัชสมัยของพระองค์ และผลอันสืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อน ๆ ที่จะเป็นมูลเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น สามารถแยกพิจารณาโดยละเอียดเป็น ๓ ประการคือ

- ๑.๑.๑ สภาพการณ์ทางการเมือง
- ๑.๑.๒ สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ
- ๑.๑.๓ สภาพการณ์ทางสังคม

๑.๑.๑ สภาพการณ์ทางการเมือง

ประเทศไทยนั้น โดยความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์การเมือง และการปกครอง กระแสความคิดทางการเมือง ได้เริ่มปรากฏมาบ้างแล้วในชนชั้นปกครอง ผู้มีอำนาจทางการเมืองของไทยในอดีตคงปรากฏว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีเจ้านาย ๔ พระองค์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อีก ๑๑ ท่าน ได้เสี่ยงต่อการถูกลงโทษฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ กราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน^๒ ต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งก็ตรงกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วว่า ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการแผ่นดินเสียใหม่ ซึ่งต่อมาก็ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕^๓ แม้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้จะเปลี่ยนแปลงก็แต่โดยเฉพาะวิธีการ เท่านั้น หากได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยรูปแบบอย่างแท้จริงไม่ แต่อาจถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานแห่งการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นเบื้องต้นแรกในยุคนั้น

^๑ Thawatt Mokarapong, History of the Thai Revolution : A Study in political behaviour (Bangkok: Chalermnit, 1972), p. 69.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเดิม, หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน และโปรดดูเพิ่มเติมในชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "ผู้นำแต่ละรุ่นในประวัติศาสตร์," วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กุมภาพันธ์ พฤษภาคม ๒๕๑๓), หน้า ๕๗ - ๑๐๑.

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบบใหม่นี้ ผู้ถวายความ
 คิเห็นโดยยอมรับสภาพการณ์ความเป็นจริงของประเทศอย่างหนึ่งว่า สภาพแวดล้อม
 โดยเฉพาะในค่านประชาชนนั้น ยังไม่เหมาะที่จะรับเอาระบบการปกครองแบบใหม่นี้ไว้ได้
 อย่างครบถ้วนตามหลักการ ปัจจัยความพร้อมของประชาชนจึงนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญ
 ของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น

แม้ว่าแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจะเกิดขึ้นเฉพาะใน
 กลุ่มเจ้านาย และข้าราชการเพียงกลุ่มน้อยในขณะนั้นก็ตาม แต่กระแสดความคิดที่จะเปลี่ยน
 แปลงการปกครองดังกล่าวก็ไม่ไ้สะกดหยุดยั้งเพียงการปฏิรูป พ.ศ. ๒๔๓๕ ของพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพียงเท่านั้น หากแต่คอยฟักตัวมาอย่างเงิบ ๆ
 แต่ลึกซึ้งยิ่ง และยังไ้แผ่ขยายลงไปยังบุคคลรุ่นใหม่ในสังคมระยะต่อมาอีกด้วย

กรณี ร.ศ. ๑๓๐ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ก็เป็นภาวะหนึ่งของเหตุการณ์ที่จะพิสูจน์ให้เห็นการแพร่ขยายแนวความคิดในอันที่จะเปลี่ยน
 แปลงการปกครองบ้านเมืองให้ก้าวหน้าและทันสมัย เป็นความมั่งคั่งนึกคิดของชนรุ่นใหม่
 ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง เป็นการสะท้อนให้เห็นความมั่งคั่งนึกคิด และความต้องการของ
 สังคมไทยที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในวันหนึ่งข้างหน้า ดังปรากฏชัดเจนในทัศนะเบื้องต้น
 ของคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ว่า

"...สาเหตุสำคัญยิ่งของความคิดปฏิวัติอยู่ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้า
 ที่จะให้ชาติของตนเขาถึงสมัยแห่งความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้าน จึงจำต้อง
 เป็นหน้าที่ของคนไทยเท่านั้น ที่จะคิดชำระสะสางความเสื่อมสลายของชาติ สังคม
 ผดุงความมั่งคั่งสมบูรณ์สุขของปวงชนคนไทยและแก้ไขการปกครองให้เกิด แด
 คราวอุดมของผูที่เป็นเจ้าของประเทศชาติรวมกัน โดยเฉพาะสิ่งที่เห็นได้ชัดก็
 คือเรื่องเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งสมัยนั้นเรียกแยกกันว่า การอุตสาหกรรมและการ
 พาณิชยกรรม ยังหาได้ดำเนินการไ้เพียงอารยประเทศไม อยู่น้อยก็เยี่ยงประเทศ
 เพื่อนบ้านใกล้เคียง เช่นประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเคยเดินคู่กันมาแต่ ๆ กับประเทศไทย
 สมัยที่เปิดเมืองท่า แต่ครั้งญี่ปุ่นเปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช
 มาเป็นระบอบราชาธิปไตยไ้กฎหมายแล้ว มีชาตินานเท่าไ้กับ ความเจริญ

ก้าวหน้าก็วิ่งเข้ามาหาประชาชนของเขาอย่างรวดเร็ว จนเกินหน้าประเทศไทยอย่างไกลลิบ ทั้งนี้เนื่องจากเขาปลุกพลังเมืองของเขาให้รักชาติ ฉลาดหลักแหลม และมีในวัฒนธรรมอันดีงาม ส่วนกำลังเงินงบประมาณของชาติที่เคยทุ่มเพื่อบูกรวมระดมระดมความสุจริต เทียงธรรมและควยความประทุษร้ายจากการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งไม่กี่ปีมานี้ก็มีการคาไปทั่วโลกจากผลิตภัณฑ์โรงงานอุตสาหกรรมของตนเอง มีการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกภายในประเทศ และนอกประเทศอย่างกว้างขวาง และเมื่อทรัพยากรทางการเมือง การทหาร การสังคมวัฒนธรรมไปทั่วสากลพิภพอีกควย แต่ส่วนไทยเรายังล้าหลังอย่างน่าเวทนา ยากที่จะหยิบยกภาวะใดอันเป็นความเจริญก้าวหน้ามาเทียบเคียงให้สูงขึ้นใจใด มีหน้าซ้ำเหตุการณ์ภายในบ้านเมืองค่อนขวางยุ่งเหยิง ไม่เป็นลำดับเป็นสัน ถึงกับขาดความพึงพอใจจากพลเมืองผู้เป็นเจ้าของประเทศเสียอีกควย เพราะอำนาจจากการปกครองประเทศชาติก็ตกอยู่ในอุ้งมือของคน ๆ เดียว ผิดสุภาษิตที่ว่า สองห้วยอมดีกว่าห้วยเดียว..."^๑

บันทึกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ดังกล่าวนี้เกิดจากผลกระทบที่ประเทศไทยได้รับจากการติดต่อกับชาติตะวันตก ทำให้ประชาชนกลุ่มที่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนมีความรู้มากขึ้น เกิดความไม่แน่ใจที่จะให้คนบางคนปกครอง และกระทำการอันอาจผิดพลาดได้ง่าย ซึ่งจะทำให้คนอื่นที่ไม่ได้รวมมือควยได้รับความเสียหาย การรวมกำลังกันทำให้เกิดอำนาจและช่วยกันคิดแก้ไขข้อบกพร่องได้ ฉะนั้น การให้ราษฎรทุกคนมีส่วนในการปกครอง จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องควยเหตุและผล ^๒

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการปฏิวัติครั้งนั้นจะล้มเหลว แต่ก็นับเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองอันสำคัญในลำดับแรก ก่อนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในลำดับต่อมา

^๑ เหมียญ ศรีจันทร์และเนตร พูนวิวัฒน์, เรื่อง เกม, หน้า ๕๐ - ๕๒.

^๒ ชำนาญ บุณยรัตน์, การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจการปกครองของกฎหมายไทย, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายสง บุณยรัตน์ (มีนาคม ๒๕๐๓), หน้า ๓๘.

ในคํานองค้พระมหากษัตริย์เองนั้น พระบาทสมเด็จพะบรมโกฏเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชดำริการปกครองในระบบประชาธิปไตยมาก่อนเกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ อยู่บ้างแล้ว กล่าวคือ พระองค์ได้ทรงจัดตั้ง "คูสิศธานี" ขึ้นเพื่อเป็นการทดลองปกครองเมืองในระบบประชาธิปไตย ในการนี้ได้ตรา "ธรรมนูญคูสิศธานี ลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล" ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ภาย การปกครองคูสิศธานีนั้นมีการจัดระเบียบและวิธีการตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคูสิศธานีนั้นมีลักษณะเป็นการ เล่นมากกว่าการที่จะก่อตั้งแผนการปกครองในรูปประชาธิปไตยอย่างจริงจัง

เมื่อพระบาทสมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ รัชสมัยของพระองค์จึงถูกกำหนดให้เป็นเวลาแห่งการปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามอุดมการณ์ และแนวความคิดสมัยใหม่ อันเป็นผลของการติดต่อกับชาติยุโรป นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เมื่อสิ้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว รัฐบาลแห่งกรุงสยามยังคงคําเนินนโยบายอันสำคัญยิ่งในการที่จะคงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติให้รอดพ้นจากภัยของลัทธิอาณานิคมตะวันตก องค์ประกอบสำคัญในการคําเนินนโยบายดังกล่าวคือ การปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบแผนสมัยใหม่ของยุโรปและชาติตะวันตกในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นในสังคมไทยให้มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ ตามแบบฉบับของชาวยุโรปตะวันตก และเพื่อที่จะให้บุคคลเหล่านี้ได้เป็นผู้นำของประเทศชาติในอนาคตต่อไปข้างหน้า ในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของประเทศ ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องกระทำในประการแรกเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าวก็คือ

ชัยอนันต์ สมุทวณิชและผู้อื่น, ลัทธิการ เมือง (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิชย์ ๒๕๑๔), หน้า ๔ และโปรดศึกษาเพิ่มเติมใน Thawatt Nokarapong, History of Thai Revolution..., pp. 73 - 74.

การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศ โดยเฉพาะในยุโรปและชาติตะวันตกอื่น ๆ ในระยะแรก ๆ ของรัชกาลที่ ๕ นั้น นักเรียนไทยที่ถูกส่งไปศึกษาศิลปวิทยาการตามแบบยุโรปนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นลูกหลานของชนชั้นปกครอง อันได้แก่พระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูง แต่ต่อมาก็ได้ขยายไปถึงสามัญชนทั่วไป โดยรัฐบาลได้จัดให้มีการสอบแข่งขัน เพื่อรับทุนของรัฐบาลไปศึกษาวิชาการ ณ ต่างประเทศ^๑ จำนวนนักเรียนไทยในต่างประเทศได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเรียนไทยจำนวนมาก ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในยุโรปหลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์และ เคนมาร์ก ได้เกิดความรู้สึกประทับใจในระบอบการเมืองและการปกครองของชาติยุโรปต่าง ๆ ในขณะนั้นมาก โดยเฉพาะแนวความคิดและเสรีภาพตามแบบประชาธิปไตยของตะวันตก ซึ่งเขาเหล่านั้นได้พบเห็นมา และขณะเดียวกันก็เกิดความรู้สึกว่าประเทศของตนนั้น อำนาจอการปกครองตกอยู่ในมือของกลุ่มบุคคลส่วนน้อย กลุ่มเดียวที่ผูกขาดอำนาจ คือพวกเจ้า จึงทำให้เกิดความคิดว่าแท้ที่จริงแล้ว ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเปรียบเสมือนสัญลักษณ์แห่งความล่าช้า ซึ่งจะคงถูกแทนที่เสียใหม่โดยระบอบประชาธิปไตยจึงจะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญก้าวหน้าตามแบบอารยประเทศสมัยใหม่^๒ ความคิดเช่นนี้ได้แพร่หลายและประทับใจนักเรียนไทยเหล่านี้เป็นอย่างมาก พลโทประยูร ภมรมนตรีหนึ่งในบรรดานักเรียนไทยในยุโรป และเป็นบุคคลสำคัญในคณะผู้ก่อการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้กล่าวไว้ว่า "กำเนิดของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ไก่ก่อกวนคขึ้นในคืนแค้นคางค่าง"^๓ โดยกลุ่มนักเรียนไทยในยุโรป

^๑ Thawatt Mokarapong, History of Thai Revolution ...,

pp. 4 - 5.

^๒ Ibid., p. 5.

^๓ ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ (พระนคร : บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๗), หน้า ๓.

ได้มีการพบปะกันบ่อย ๆ ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส มีการวิพากษ์วิจารณ์สภาพการณ์ต่าง ๆ ของโลกและการปกครองของประเทศไทย นายประยูร ภมรมนตรีได้อ้างต่อไปว่า "จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนฝูงในประเทศสวีเดน มี คร. ต้ว ลพานุกรม คร. ประจวบ บุนนาค ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ คร. ม.ล. เกษ สนิทวงศ์ ซึ่งท่านผู้นี้ได้มีหนังสือแนะนำตัวข้าพเจ้าให้รู้จักกับนายควง อภัยวงศ์ ที่เมืองลียง ในประเทศฝรั่งเศส และนายควงได้ฝากจดหมายให้ข้าพเจ้าไปพบกับนายปรีดี พนมยงค์ที่สถานทูตไทยในกรุงปารีส นายปรีดีมีบุคคลิกที่น่าเลื่อมใส มีนักเรียนไทยในฝรั่งเศส นับถืออยู่มาก นายปรีดีได้จัดให้ข้าพเจ้าไปอยู่บ้านใกล้ ๆ กันในลาตินควอเตอร์ ตอนค่ำลงหลังจากรับประทานอาหาร ก็ไปคุยสนทนาวิพากษ์วิจารณ์การเมืองกันเป็นเวลาดหลายเดือน จนอยู่มาวันหนึ่งในต้นเดือนสิงหาคม ๒๔๖๗ ตอนรับประทานอาหารกลางวันกันที่ร้านอาหารที่ถนน Henry Martin ข้าพเจ้าได้กล่าวชักชวนนายปรีดี พนมยงค์ขึ้นว่าเราพูดเรื่องการเมืองกันมานานแล้ว ถึงเวลาดลงมือกันเสียที (put work into action) นายปรีดี พนมยงค์จึงอยู่ครู่หนึ่ง แล้วลุกขึ้นจับ ๒ มือมีขันแน่ว่าเอากันจริงหรือ ข้าพเจ้าก็ตอบรับในคำมั่นว่า เอาจริง เอาแน่ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้ก่อหวอดขึ้น ได้รวบรวมกันครบ ๗ คนด้วยกันเป็นการเริ่มแรกคือ

๑. นายปรีดี พนมยงค์
๒. ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี
๓. ร.ท. แปลก ชีตตะสังคะ
๔. ร.ต. ทศนัย มิตรภักดี
๕. หลวงศิริราชไมตรี (จรรยา สิงหเสนี)
๖. คร. ต้ว ลพานุกรม
๗. นายแนบ พทโยชิน

ได้เริ่มมีการประชุมคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งแรกขึ้นในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗^๑ โดยมีจุดมุ่งหมายของการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยยึดหลักประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนจะต้องมีสิทธิในการปกครองตนเอง โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นรากฐานปกครองประเทศชาติเยี่ยงอารยประเทศ เป็นรากฐานที่จะสร้างความรู้เรืองและความมั่นคง และเป็นหลักประกันเสรีภาพของประชาชนโดยทั่วไป คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีข้อคิดว่าเป็นเอกฉันท์ที่จะเทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ ถือหลักตามประเทศอังกฤษ^๒ นับได้ว่าความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ก่อตัวขึ้นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ณ คืนแค้นต่างก้าว โดยกลุ่มนักเรียนไทยผู้มีหัวก้าวหน้า อันมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า แล้วแนวความคิดดังกล่าว ได้ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยอย่างเงียบ ๆ แตรุนแรงยิ่ง

ความจริงพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทย ได้มีมาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ โดยทรงสั่งให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรปathy เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศดำเนินการศึกษาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจึงทรงแจ้งให้นายเรมอนต์ บี สตีเวนส์ (Raymond B. Steven) ที่ปรึกษากระทรวง และพระยาศรีวิสารวาจาปลัดทูลฉลองให้ทราบว่ามีพระบรมราชโองการที่จะโปรดเกล้าให้บุคคลทั้งสองศึกษารัฐธรรมนูญ และเสนอความเห็นขึ้นไป^๓ ดังนั้น เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ นายเรมอนต์ บี สตีเวนส์ ได้ทูลเกล้าถวายเค้าโครงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารความยาว ๕ หน้า ของ

^๑ ประยูร ภมรมนตรี, เรื่องเดิม, หน้า ๕ - ๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สัจจการ เมือง. หน้า ๑๒.

นายสีเวนสนั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นเค้าโครงร่างรัฐธรรมนูญ เพราะได้พูดถึงหลักการที่จะให้มีรัฐสภากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจบริหาร และอำนาจนิติบัญญัติ ตลอดจนเสนอวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไว้ด้วย เค้าโครงร่างรัฐธรรมนูญนี้กล่าวถึงหลักการปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาไว้โดยทั่วไป มิได้เขียนเป็นรายมาตราไว้ เนื่องจากเป็นเพียงเค้าโครง ซึ่งจะคงทำการร่างในรายละเอียดต่อไปอีก^๑

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์อยู่ก่อนแล้ว ในอันที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้เป็นหลักในการปกครองประเทศ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า แนวพระราชดำริดังกล่าวได้รับการคัดทานจากพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูง ภายหลังที่ได้ทรงนำปัญหานี้เข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรี กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ พระเจ้าพี่ยาเธอผู้ทรงอิทธิพลได้ทรงอธิบายคัดค้านพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างหนักหน่วง เหตุผลใหญ่ ๆ ของเจ้าพระองค์นี้คือ เรื่องการศึกษาของประชาชนยังอยู่ในระดับต่ำเกรงจะไม่เข้าใจการปกครองตนเอง แล้วจะเป็นการให้อำนาจแก่บุคคลกลุ่มหนึ่งฉวยโอกาสกินเมืองในฐานะนักการเมืองโดยใช่เหตุ ขาวนี้แพร่สะพัดไปในกลุ่มผู้ก่อการอย่างรวดเร็ว ดวงตาหลายคู่พุ่งไปยังวังบางขุนพรหมควยแหวะประหลาด พระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจได้กลายเป็นเครื่องกีดขวางอย่างสำคัญของประชาธิปไตยเสียแล้ว^๒ แรงคัดทานจากพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงในคณะอภิรัฐมนตรีดังกล่าวจึงกลายเป็นจุดอ่อนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประการหนึ่งที่ทำ

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ร่างรัฐธรรมนูญสมัยพระปกเกล้า (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, มีนาคม ๒๕๑๘.), หน้า ๑๓.

^๒ นายทนทวย (ศีลปชัย ชาญเฉลิม), เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ รัชนีบุรุษ (พระนคร : โอเคียนส์โตร์ ๒๔๙๕), หน้า ๖๗ - ๖๘.

ไท่ทคุมผู้มีความคิดรุนแรงในทางการเมืองยกขึ้นเป็นเหตุโจมตีพระองค์ว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อ่อนแอในการใช้อำนาจลัทธิชาตินิยมในการปกครองแผ่นดิน และยังได้พากันตีเคียนอย่างมากมายถึงนโยบายของพระมหากษัตริย์ที่วางใจเจ้านายชั้นสูงในการบรรจุกองเข้ารับตำแหน่งสูงสุดของรัฐบาล ก็จะทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าอภิรัฐมนตรีและเสนาบดีส่วนมากเป็นเจ้านาย ส่วนตำแหน่งสำคัญ ๆ ในกองทัพก็มีแต่พวกเจ้านายทั้งสิ้น คนหนุ่มที่ได้รับการศึกษามีความเห็นว่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตกอยู่ที่อิทธิพลของพระบรมวงศานุวงศ์อย่างสิ้นเชิง^๑

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงรู้สึกว่ไทยควรเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เพราะพระองค์ตระหนักในความล้าสมัยของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว พระองค์ยังทรงตระหนักว่ กาลสมัยและความรู้สึกของประชาชนอย่างน่อกลุ่มหนึ่งที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอย่างที่จะเรียกกลับคืนมาให้เหมือนวันเก่า ๆ ของราชาธิปไตยไม่ได้อีก^๒ ดังปรากฏอย่างชัดเจนในพระราชกระแสที่พระราชทานแก่เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ ก่อนที่คณะราษฎรจะทำการยึดอำนาจการปกครองนั้น รัฐบาลเก่าของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังมีได้ตัดสินใจว่ เมื่อใดจึงจะให้มีการเปลี่ยนรูปการปกครอง รัฐบาลในขณะนั้นจึงอยู่ในภาวะลังเลใจอยู่มาก ความลังเลนี้อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้คือ

^๑ Walter F. Valla, The Impact of the West on Government in Thailand (Berkeley: Univ. of California Press, 1965), p.159.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ร่างรัฐธรรมนูญสมัยพระปกเกล้าฯ, หน้า ๓๕.

๑. ความรู้สึกที่ว่าแม่ประเทศไทยจะใช้วิธีปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชอำนาจเด็ดขาดเสมือนหนึ่งผู้เผด็จการ (dictator) ก็ตาม แท้ก็เป็นเช่นนั้นเฉพาะทางทฤษฎีเท่านั้น หากในทางปฏิบัติก็ได้ใช้วิธีการปกครองตามแบบอย่างของประชาธิปไตยหลายประการ จึงเป็นการครึ่ง ๆ กลาง ๆ อยู่

๒. ความเห็นที่ว่า การมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภานั้น หลีกเลียงไม่ได้ และเป็นที่ยังปรารถนาที่จริง แต่จะต้องกระทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ในการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงควรมีการปูพื้นฐานให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการปกครองตนเอง โดยจัดตั้งการปกครองท้องถิ่นในรูปของเทศบาลขึ้นก่อน เป็นขั้นตอนแรก แล้วจึงจะมีรัฐสภาระดับชาติต่อไป

๓. ความเห็นที่ว่าปัญหาของประเทศที่มีความสำคัญ ซึ่งจะต้องแก้ไขอย่างรีบด่วนเป็นลำดับแรก ไม่ใช่ปัญหาการเมือง แต่เป็นปัญหาเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงควรดำเนินการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการคลังของประเทศให้ได้เสียก่อน แล้วจึงคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปการปกครอง (ซึ่งเป็นความเห็นของพระยาศรีวิสารวาจา) ผู้ที่ตกอยู่ในฐานะลำบากที่สุดคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะต้องทรงตัดสินพระทัย และก็เห็นแล้วว่าพระองค์เองก็ยังทรงลังเลพระทัยอยู่เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเวลา กล่าวคือ ควรจะให้รัฐธรรมนูญเมื่อใด * ความลังเลนี้จึงเป็นขวงจิงหว่าเหมาะที่เปิดโอกาสให้คณะราษฎรสามารถยึดอำนาจการปกครองได้เป็นผลสำเร็จอย่างง่ายค้ายิ่งในเวลาต่อมา

นอกจากสภาพการณ์ดังที่กล่าวมาแล้ว ภาวะการเมืองไทยในระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็มีการแตกแยกขัดแย้งกันอยู่เป็นเชื้อไฟแล้วค้าย ใต้เงาการ

แตกแยกในระหว่างทหารของชาติประการหนึ่ง กับความขัดแย้งอันเป็นรอยร้าวฉานในระหว่าง เชื้อพระวงศ์และกลุ่มพลเรือนอีกประการหนึ่ง นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่ผลักดันให้สภาพการณ์ทางการเมืองก่อนการปฏิวัติรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที^๑

ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่น่าไปสู่การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั่นก็คือ การตีบตันของระบบการเลื่อนชั้นทางสังคมไปสู่จตุรคอกในระบบราชการ อันมีผลทำให้นายทหาร "หัวนอก" ที่เคยไปเรียนมาจากยุโรปบังเกิดความไม่พอใจ และรู้สึกค่าตอบแทนน้อยหน้าเป็นอย่างมาก เพราะฝ่ายเจ้าเป็นผู้นุมตำแหน่งสำคัญ ๆ และอำนาจในการตัดสินใจเด็ดขาดไว้มากเกินไป แม้แต่พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็นผู้นำคนหนึ่งที่ก็ได้แสดงความน้อยอกน้อยใจว่า เหตุที่ตนเข้าร่วมการปฏิวัติก็เพราะบังเกิดความรู้สึกว่าพวกเจ้ากำลังใช้อำนาจบาตรใหญ่ในวงราชการ^๒ ทำงานตามอำเภอใจไม่ฟังความเห็นจากผู้น้อยที่หนักไปกว่านั้น ในต้นปี ๒๔๗๓ กระทรวงกลาโหมยังถูกตัดงบประมาณออกไปอีกมากมาย มีผลทำให้พระองค์เจ้าบรม เกษในฐานะเจ้ากระทรวงถึงกับขอมลาออกจากราชการ การตัดงบประมาณของทหารและการลาออกของพระองค์เจ้าบรม เกษครั้งนี้มีความสำคัญแก่การเมืองไทยขณะนั้นมาก เพราะได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ทหารมากขึ้น^๓

สภาพทางการเมืองดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้นอย่างรวดเร็ว และง่ายคายยิ่ง

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สัปดาห์การเมือง, หน้า ๔๕.

^๒ David A. Wilson, Politics in Thailand. (New York: Cornell University Press, 1966), p. 12.

^๓ สุทัศน์ นาคกุลสุขสันต์, ทหารกับการเมืองไทย, จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๑๔), หน้า ๖.

กระแสดำเนินการและความสำนึกทางการเมือง รวมทั้งความปรารถนาของราษฎรที่จะได้เห็นความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติของเขาได้ดำเนินไปตามครรลองแห่งอารยธรรมของนานาประเทศในโลกที่เจริญแล้ว ได้เป็นพลังผลักดันไปสู่จุดแห่งการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีนั้น

๑.๑.๒ สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ

ปัญหาเศรษฐกิจนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากปัจจัยทางการเมือง ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างยากและความอ่อนแอของรัฐบาลในการดำเนินวิเทโสมาย เพื่อแก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศ นับเป็นข้อผิดพลาด และเป็นสาเหตุสำคัญที่ช่วยเร่งเวลาในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคณะราษฎรในขณะนั้นมีความรู้สึกว่ ภาวะการณ์ของประเทศทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งลึกลับที่ระงับรอต่อไปได้ก็แล้ว คังบันทึกของพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ์ หนึ่งในกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติ ได้กล่าวแสดงความเห็นในเรื่อง เศรษฐกิจไว้ว่า

"... เรามีความรอนแรงอันหักเหกันอยู่ในระดับเดียวกันทั้งสามคน^๒ ที่จะเขาแก้ไขความเสื่อมโทรมของประเทศเป็นข้อสำคัญ เมื่อคณะเสนาบดีของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่สามารถแก้ไขความตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างสาหัสสากรรจ์ในขณะนั้นใด เราจะทนดูภายในประเทศลุ่มจมไปต่อหน้าต่อตาโดยอย่างไร วิธีแก้ไขทางเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นคุณภาพในปี ซึ่งเป็นของง่ายแท้ลือเกิน เมื่อสมบูรณาญาสิทธิราชอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์..."^๓

David A. Wilson, Politics in Thailand, p. 13.

^๒ พระยาพหล พลพูนเสนา, พระยาทรงสุรเกษ, พระประศาสน์พิทยายุทธ์

^๓ ไทน้อย (นามแฝง), พระยาพหลฯ (พระนคร : โอเคียนส์โตร์, ๒๔๕๗)

ความยากลำบากทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น แท้ที่จริงเริ่มมีปรากฏมาแล้ว ตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากตัวเลขงบประมาณที่ขาดดุลงบดุลติดต่อกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลที่ ๖ ทั้งนี้ ๐.๔, ๐.๘, ๔.๔ และ ๑.๕ ล้านบาทตามลำดับ^๑ ภาวะการขาดแคลนเงินสำหรับการใช้จ่ายของรัฐบาลตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นภาวะซึ่งเริ่มคนแสดงให้เห็นข้อผิดพลาดในการใช้จ่ายเงินของรัฐบาล และปัญหาการคลังในเรื่องรายได้แผ่นดิน ถึงแม้ว่าตลอดระยะเวลารัฐบาลจะควบคุมรายจ่ายให้อยู่ภายในขอบเขตของเงินรายได้อย่างเคร่งครัดตามแนวทางของนโยบายการคลังอนุรักษ์นิยมก็ตาม รัฐบาลไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนี้ความเป็นจริงที่จะต้องเผชิญกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเงินรายจ่ายมากกว่าการขยายตัวของเงินรายได้ในชั้นปลาย และเมื่อการขยายตัวของเงินรายจ่ายนั้นมีสาเหตุจากการใช้จ่ายไปในทางเสริมสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของชาติด้วยแล้ว ปัญหาการขาดแคลนเงินรายจ่ายที่เกิดขึ้น จึงเป็นปัญหาที่สร้างความอ่อนแอทางการคลังของประเทศตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^๒

สภาพการณ์ของประเทศไทยในทางเศรษฐกิจได้ทรุดหนักลงไปอีกภายหลังจากการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากตั้งแต่เริ่มปี ๒๔๗๒ เป็นต้นมา สภาพการณ์เศรษฐกิจของโลก ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรือง และเจริญรุ่งเรืองจนถึงขีดสุดก็เริ่มมีความโน้มเอียงไปในทางตกต่ำ และตกต่ำลงทุกที จนกระทั่งเริ่มปี ๒๔๗๔ การตกต่ำของเศรษฐกิจนั้นก็เริ่มมีความปั่นป่วนเกิดขึ้น

^๑ พร เพ็ญ อันตระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗) (อักษรสานา), หน้า ๕๑.

^๒ พร เพ็ญ อันตระกูล, การใช้จ่ายเงินแผ่นดิน... หน้า ๑๖๑.

และทวียิ่งขึ้นตามระยะเวลา ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทรุดโทรม อันนำความยากลำบาก ในการบริหารกิจการแผ่นดินเช่นนี้ รัฐบาลขณะนั้นก็ได้พยายามหาทางแก้ไขป้องกันอย่าง ที่สุดอยู่แล้วเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่เริ่มแรกที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ทรง รับพระบรมนามาภิไธยภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระองค์ก็ทรงตั้งพระทัยจะ ตัดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ทั้งในพระราชสำนักและในวงการบริหาร ถึงกระนั้นก็ตาม หนักพระราชเหตุภัยในสภาพการณ์เมืองไทยเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ในพระราช ทัตถเลขาตอนหนึ่งที่มีไปถึงพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ว่า

"...ของสำคัญที่สุดก็คือ การตัดรายจ่ายของรัฐบาล โดยลดจำนวน ข้าราชการ มีคนไทยในยุโรปน้อยคนที่ทราบวาลสภาพการณ์ทางการเงินของ เมืองไทยนั้นจนแน่นอนอยู่เพียงไร จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตัดรายจ่ายของ รัฐบาล เราจึงตกลงจะลดจำนวนข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ จึงต้อง คุกเขาคนออกเป็นจำนวนมาก เฉพาะอย่างยิ่งในราชสำนัก ฉะนั้นมูลค่ารายได้ ที่รัฐบาลถวายพระคลังข้างที่ลงในราว ๔ ล้านบาท การที่เราทำเช่นนี้ก็ทำให้ คนมวน และค่าหนี้รัฐบาลกันอย่างใหญ่หลวง เพราะนำความลำบากยากเข็นมา สูญที่ถูกต้องออก แต่ก็เป็นกรจำเป็นที่จะทำให้รายจ่ายกับรายโคของรัฐบาล กลับเขาสู่คุณภาพ เนื่องจากขาดทุนมาหลายปีแล้วนั้น..."^๒

นโยบายสำหรับการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศดังกล่าวของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการตัดทอนรายจ่ายลง พร้อมทั้งลดข้าราชการ ออกในครั้งนี้ หากได้เกิดเป็นผลดีตามที่เข้าใจกันไม่ ก็น่าเหตุผลที่ว่า

ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร.ปริศนา พนมยงค์กับการปฏิวัติ (พระนคร : ศิริธรรมนคร ๒๔๙๒), หน้า ๕๕.

^๒ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๖๖๕ - ๖๖๖.

"...ฉะนั้น เพื่อที่จะทำให้การคลังของประเทศเข้าสู่ดุลยภาพ คณะ
อภิรัฐมนตรีจึงได้หันเหหาวิธีกระจายให้สู่ดุลย์กับรายได้อื่น ซึ่งเป็นวิธีเกาแอก
และไม่เหมาะสมยิ่ง เพราะเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่
ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ตลอดจนราษฎรสามัญ..."^๑

จะเห็นได้ว่าทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และคณะอภิรัฐมนตรีมี
ความคิดในแนวทางเดียวกัน สำหรับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ นั่นก็คือการ
"ปลดค" หรือที่เรียกว่า ดุลย์ข้าราชการออก วิธีการเช่นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกขมขื่นในใจ
ของบรรดาข้าราชการทั้งหลายที่ถูกคดไว้ในครั้งนั้น ข้าราชการโดยทั่วไปทั้งทหารและ
พลเรือนเข้าใจว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมจากรัฐบาล ปฏิบัติการไปโดยเลือกที่รักมักที่
ชัง และมีความเห็นกันไปว่า ผู้ที่ถูกออกจากราชการนั้น โดยมากเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย
ส่วนพวกเจ้าและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเงินเดือนมากหาถูกออกจากราชการไม่
ข้าราชการที่ถูกคดแล้วกลับเอาพวกเจ้ามาสวมตำแหน่งแทนก็มี ข้าราชการชั้นผู้น้อย
ถูกออกจากราชการไป แต่เจ้านายที่อยู่ในตำแหน่งสูง กลับได้เลื่อนขึ้นเงินเดือนก็มี
การดุลยภาพจึงหาได้ช่วยให้การเงินของประเทศสมดุลย์ตามความประสงค์ไม่ การขัด
แย้งระหว่างเจ้ากับราษฎรจึงเห็นได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ^๒

นโยบาย "ดุลยภาพ" ที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมืองที่สำคัญยิ่งในครั้งนั้น
อีกเรื่องหนึ่งก็คือ กรณีพลเอกพระองค์เจ้าวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ซึ่ง
ได้มีความคิดเห็นขัดแย้ง และไม่พอใจรัฐบาลในกรณีขอขึ้นเงินเดือนให้แก่ฝ่ายทหาร
ไม่สำเร็จ จึงได้ทรงลาออกจากตำแหน่งเมื่อราวต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ^๓ โดยมีรายละเอียด

^๑ หุยก์ ศิริวัต, ประชาธิปไตย ๑๗ ปี (พระนคร : โอเคียนส์โทร ๒๔๕๓)
หน้า ๑๔๗ และ Donald E. Muechterlein, Thailand and the Struggle for
South East Asia (New York: Cornell University Press, 1965), p. 29.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สังขารเมือง, หน้า ๔๒ - ๔๓.

^๓ เสือท่อน ศุภโสภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาถวัลย์กัญญา
เสือบักวดี ๒๔๗๕ (พระนคร : วัชรินทร์ ๒๕๑๔), หน้า ๓๑.

ครั้งนี้ ในขณะนั้นปรากฏว่าเศรษฐกิจตกต่ำ ระบบการเงินของรัฐบาลนี้ก็เคืองและไต่ถกลง
ว่าจะงดการขึ้นเงินเดือนในตำแหน่งที่ไม่จำเป็น พลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
บวร เชนาบดีก็กระทรวงกลาโหมเข้าพระทัยว่า ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งบางตำแหน่งอาจขึ้น
ได้ จึงรับสั่งให้ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหมไปหารีอกับปลัดทูลฉลองกระทรวงการคลัง
ถึงปัญหานี้ ถกกลงว่าขึ้นได้ กระทรวงกลาโหมจึงมีคำสั่งให้เลื่อนเงินเดือนนายทหารตาม
กำหนดที่วานั้น กระทรวงการคลังก็ชักข้อข้อยอมจ่าย เรื่องไปถึงคณะเสนาบดีและ
อภิรัฐมนตรีเห็นว่ากระทรวงกลาโหมทำผิดพลากไป จึงมีคำสั่งให้เสนาบดีกระทรวง
กลาโหมถอนคำสั่งนั้นเสีย พระองค์เจ้าบวร เชนาทรงเห็นว่า การถอนคำสั่งเป็นการเสีย
ศักดิ์ศรีและเกียรติของเสนาบดี จึงได้ถวายบังคมลาออกจากราชการ ซึ่งกรณีนี้ได้ทำ
ให้นายทหารบกมีความขุ่นเคืองกันมาก ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ได้เริ่มมีมากขึ้นในหมู่
ข้าราชการทหารในขณะนั้น อันจะมีผลถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อไปด้วย ประกอบ
กับพระองค์เจ้าบวร เชนาทรงมีความคิดในอันที่จะเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็น
ประชาธิปไตย^๒ ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่บ้างแล้ว ดังนั้น พระองค์เจ้าบวร เชนาจึงเป็น
ที่เพ่งเล็งสงสัยอยู่บางของบรรดาเจ้านายและข้าราชการ

เรื่องพระองค์เจ้าบวร เชนาทรงคิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ปรากฏว่า
ได้เคยมีรับสั่งกับพระยาพหลหามาแล้ว แต่วิธีการที่จะทรงทำนั้นไม่ใช่วิธีรุนแรง ให้ทำ
โดยชอบ ไม่ผิดศรัทธากฎหมาย กล่าวคือจะให้บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ร่วมกันเข้ามา
แล้วเข้ากราบบังคมทูลขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ซึ่งทราบอยู่แล้วว่าทรงดำริจะ
พระราชทาน และในการนั้นก็เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่า พระองค์เจ้าบวร เชนาทรง

^๑ ชก หัสบำเรอและปรีชา สามัคคีธรรม, ๓๕ ปีแห่งยุคประชาธิปไตย
(พระนคร : โรงพิมพ์มิตรเจริญการพิมพ์ ๒๕๑๑), หน้า ๓.

^๒ Thawatt Nokarapong, History of the Thai Revolution...

ปรารถนาจะเป็นเอกอัครมหาเสนาบดีเองด้วย นี่เป็นแผนการของพระองค์เจ้า
 บวร เกษที่ จะทรง เปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้น ° แต่ปรากฏว่าแผนการนี้ไม่ได้
 ได้รับความร่วมมือจากพระยาพหลฯ แต่อย่างใด จึงเป็นอันล้มเหลวไปในที่สุด

เรื่องร้ายแรงที่กระทำเข้าเค็มภาวะ เศรษฐกิจของประเทศไทยให้ทรุดหนัก
 ลงไปในขณะนั้นก็คือ เมื่ออังกฤษออกจากมาตราทองคำในเดือนกันยายน ๒๔๗๕
 ราษฎรไทยต้องได้รับผลกระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจหนักยิ่งขึ้นกว่าเก่าอีก รัฐบาล
 สมบูรณาญาสิทธิราชได้พยายามหาทางออก และหลีกเลี่ยงผลร้ายอันนี้ จึงได้ประกาศ
 ออกจากมาตราทองคำเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๔๗๕ คำแถลงการณ์ของรัฐบาลที่ว่า

"...รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตกลงออกจากมาตรา
 ทองคำและกำหนดค่าเงินตราตามปอนด์สเตอร์ลิงในอัตราเมื่อเงินตราทั้งสอง
 อยู่ในมาตราทองคำ คือ ๑๑ บาทต่อปอนด์..."^๒

ผลของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการออกจากมาตราทองคำในครั้ง
 นี้มีผลกระทบต่อประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศลัทธิกรรมอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะว่าเมื่อ
 ประเทศอังกฤษออกจากมาตราทองคำ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าราคาเงินบาทโดย
 อัตราทองคำที่สูงสุดอยู่นั้นเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง ที่กระทำให้รายได้ของชาวนาตกต่ำ
 ลงไปอีก ° ความยากแค้นทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ซึ่งมีบริษัประชาชนอย่างหนัก
 อยู่แล้ว ก็กลับทรุดลงไปอีกถึงที่สุด เมื่อรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติภาษีเงินเดือนใน
 วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ พร้อมทั้งได้ประกาศอธิบายความประสงค์ อัน

^๑ เสือทอน สุภโสภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาถวัลย์...

หน้า ๓๑ - ๓๒.

^๒ ไสว สุทธิพิทักษ์, คร.ปริศน์ พนมยงค์กับการปฏิวัติ, หน้า ๕๕ - ๖๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

เปรียบเทียบเสมือนคำสารภาพของรัฐบาลถึงความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ในการบริหารและการ
แก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ดังความว่า

"...ความจำเป็นที่ต้องมีภาษีขึ้น คงจะสังเกตเห็นกันแล้วว่า ระหว่างนี้
รัฐบาลได้ออกกฎหมายภาษีอากรหลายฉบับ รวมทั้งพระราชบัญญัติภาษีเงินได้
คนควย การที่รัฐบาลได้อัตราภาษีหรือจัดเก็บภาษีอากรใหม่บางอย่าง เช่นนี้ ก็มี
ความมุ่งหมายจะเก็บเงินมาชดเชยจำนวนเงินในประเภทต่าง ๆ ที่ลดน้อยลง
ในงบประมาณสุดท้าย..."

แม้รัฐบาลได้พยายามตัดทอนรายจ่ายลงอย่างมากที่สุดแล้ว ฐานะการเงินของ
ประเทศก็ยังไม่ปลอดภัย ด้วยระหว่างปีที่ผ่านมารายได้ลดน้อยลง เป็นลำดับ ประกอบกับ
เหตุการณ์อันพึงคาดคะเนได้ว่า จำนวนเงินรายได้ในระหว่างปีนี้จะลดลงอีก เช่น
การเงินฝืดเคืองและสินค้าบางอย่างมีราคาและจำนวนลดลง รัฐบาลจึงจำเป็นต้องขึ้น
ภาษีและจัดเก็บภาษีใหม่บางอย่าง เช่นภาษีเงินได้คนเหมือนอย่างประเทศเจริญแล้วได้
จัดเก็บ มาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวที่รัฐบาลนำมาใช้ในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจ
และการคลังของประเทศไม่ได้ออกให้เกิดผลสำเร็จแต่ประการใด ตรงกันข้ามในระยะ
ต่อมายิ่งก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนใจและแตกร้ายยิ่งขึ้นระหว่างข้าราชการ
ราษฎรและพวกเจ้า ดังนั้น ความยุ่งยากทางการเงินและความตกต่ำทางเศรษฐกิจ
ทั่วโลกจึง เป็นพื้นฐานที่ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปได้โดยไม่ยากนัก ^๒
เมื่อสภาพการณ์เศรษฐกิจของประเทศทรุดโทรมลงอย่างหนักเช่นนี้ก็ยิ่ง เป็นการเปิดโอกาส
ให้คณะราษฎรทำการหาสมัครพรรคพวกได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังกล่าวแล้วว่า

^๑ ใสว สุทธิพิทักษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๖๓.

^๒

Verginia Thomson, Thailand : The New Siam (New York:
Mc millan Company, 1941), p. 61.

"... การที่จะชักชวนให้คนอื่นเข้าค่ายโดยเร็ว ย่อมจะยกเอาอาการที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการเอาชาวจีนออกเพื่อคุณภาพมาเป็นเหตุที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครอง มากกว่าที่จะพูดถึงลัทธิประชาธิปไตย และการมีรัฐสภาอันเป็นทางทฤษฎีที่สูงและไกลเกินไป..."

แม้จะเป็นความจริงอยู่บ้างว่า ปัญหาเศรษฐกิจมิได้เป็นเงื่อนไขโดยตรงที่ทำให้เกิดการปฏิวัติในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ตาม แต่ปัญหาเศรษฐกิจก็เป็นแรงผลักดันอันถึงที่สุดสำหรับการลงมือทำการปฏิวัติของคณะราษฎร โดยเฉพาะในฝ่ายผู้นำพลเรือนและทหาร ได้มีความรู้สึกว่าการดำเนินการทางเศรษฐกิจของประเทศชาตินั้น ได้ลุกลามจนถึงเวลาแล้ว กลุ่มผู้นำคณะราษฎร จึงพยายามที่จะชี้ให้ผู้นำนอกคณะเห็นจุดอ่อนของการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่เสมอ ๆ เช่น แทบทุกครั้งที่มีการประชุม คร. ปรีดี พนมยงค์ได้แจ้งสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเท่าที่เป็นมา และกำลังเป็นอยู่ ให้เพื่อนร่วมงานทราบรายละเอียด เน้นให้เห็นว่าระบอบการเศรษฐกิจและสภาพการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ได้เป็นมหันตภัยต่อประเทศชาติ และประชากรราษฎรอย่างไร รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถที่จะช่วยราษฎรและประชาชนให้พ้นเศรษฐกิจนั้นได้แล้ว ชีวิตของประชาชนและชีวิตของชาติจะต้องจมลงอย่างแน่นอน ฉะนั้น จะต้องเข้าแก้ไข

"... การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดอยู่เหนือพระมหากษัตริย์นั้น ก็เพื่อจะทำการปฏิรูปการเศรษฐกิจของชาติ สร้างเศรษฐกิจของชาติให้มั่นคง และนำความสุขสมบูรณ์มาสู่ประชากรราษฎรและประเทศชาติ ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมอย่างที่กำลังเป็นอยู่..."^๒

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๒๔๓

^๒ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๓ และ Donald E.

Nuechterlein, Thailand and the Struggle..., p. 29.

สำหรับหัวหน้าคณะราษฎรคือพระยาพหลา นั้น เขาใจว่าอาจเป็นผลสะท้อนมาจากภาวะการเงินของรัฐตกต่ำในครั้งนั้นด้วย กล่าวคือ ตามความเป็นจริงแล้ว พระยาพหลา ควรจะได้เป็นนายพลแต่ในปีนั้น คือ พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่กลับไม่ได้เป็นเพราะถูกลดตำแหน่งจากตำแหน่งเดิม คือจเรทหารปืนใหญ่ลงมาเป็นรองจเรทหารบกด้วย^๑ และถูกลดเงินเดือน ๕๐ บาท โดยไม่ปรากฏเหตุผลอันแน่ชัด^๒ จึงทำให้พระยาพหลพลพยุหเสนา ตักสินใจอย่างแนบเนียนในการปฏิวัติครั้งนี้

พิจารณาจากความตกต่ำทาง เศรษฐกิจและการคลังอันเกิดขึ้นทั่วโลก และเป็นผลต่อประเทศไทยโดยตรงในแง่ที่รัฐบาลต้องขาดแคลนเงินตรามาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น แต่ในส่วน of รัฐบาลที่เข้ามาตราการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจนั้นเอง ก็กลายเป็นแรงผลักดันโดยตรงให้เกิดการปฏิวัติ ทั้งนี้เพราะการแทรกตัวของแนวความคิดของบุคคลสองกลุ่ม คือ รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชอันประกอบด้วยพวกเขาและขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ไร้สมรรถภาพในการบริหารกิจการของประเทศในทุก ๆ ด้าน และสมควรที่จะได้เข้าไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบเก่านี้อย่างรวดเร็ว อันเป็นความคิดของกลุ่มข้าราชการ "หัวนอก" รุ่นใหม่ที่ไม่อาจทนดูสภาพการณ์ของประเทศที่ทั้งล้าหลังและทรุดโทรมต่อไปได้อีกแล้ว จึงได้ถือโอกาสถือเอาสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุประการหนึ่งในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ

^๑ เสือท่อน สุภโสภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาจตุรพักตรพิมาน...

หน้า ๔ - ๕.

^๒ ไทยน้อย (นามแฝง), ประชาธิปไตย ๕๒ ปี (พระนคร : แพรวพิทยา

๒๕๑๗), หน้า ๕ - ๑๐.

๑.๑.๓ สภาพการณ์ทางสังคม

ความเคลื่อนไหวทางการเมือง (Political Movement) ในสยามโบราณก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นได้ยากยิ่ง ในยุคนี้ไพร่ฟ้าเคยชินกับระบบเจ้าชีวิตมานาน ความเกรงกลัวพระราชอาญา การขาดความนับถือตนเองว่ามีคุณค่าและฐานะเท่าเทียมกับเจ้านายและขุนนาง ตลอดจนความเชื่อมั่นในลัทธิกรรมเก่าว่า โชคชะตาต่างปางก่อน คือสิ่งกำหนดความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และการทำบุญเท่านั้นที่จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต^๑ คำกล่าวนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะทางสังคมของประเทศไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างแจ่มชัดยิ่ง ลักษณะสังคมไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น มีลักษณะเป็นสังคมศักดินา^๒ อันสัมพันธ์มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีสมมติฐานแห่งความเชื่อว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นสมมติเทวราช อาณาประชาราษฎร์ผู้อยู่ใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินย่อมอยู่ในฐานะไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน หรืออยู่ในฐานะข้าทาสที่จะต้องปฏิบัติตามคำบัญชาของพระเจ้าแผ่นดิน^๓ ลักษณะสังคมศักดินาก็คือสังคมชนชั้นที่สำคัญคือ ชนชั้นศักดินาเจ้าของที่ดิน กับชนชั้นไพร่หรือทาสกสิกร ในรูปสังคมดังกล่าวพวกศักดินาได้ยึดกุมปัจจัยการผลิตไว้ในกำมือ ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้นคือที่ดิน

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุดมการณ์ทางการเมืองของไทย", รวมบทความและบันทึกจากการสัมมนาอุดมการณ์กับสังคมไทย, (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๕), หน้า ๒๗ - ๒๘.

^๒ กุญชรละเอียดยุคใน สมสมัย ศรีสุทธรพรรณ, โฉมหน้าศักดินาไทย (พระนคร : ชมรมคนรุ่นใหม่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๗), หน้า ๑๑ - ๑๘.

^๓ ไพบูลย์ ช่างเรียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๔), หน้า ๒๖.

ส่วนไพร่ไม่มีอะไรคิดตัว จึงต้องทนอาบเหงื่อต่างน้ำทำงานบนที่ดินของศักดินา แล้วก็ถูก
 สูดผลผลิตส่วนใหญ่ไป^๑ ความลำบากทุกข์ยากของชาวนาไทยในยุคศักดินานี้เห็นได้ชัด
 เจนยิ่งควยขอความของพระยาสุรียานุวัติที่ว่า "ชาวนาที่ยากจนซัดสนควยทุน ทองออกแรง
 ทำงานแต่ลำพังตัวควยความเหินคเหิน้อยเพียงใด ย่อมจะเห็นบรากฎอยู่ทั่วไปแล้ว ใน
 เวลาที่ทำงานอยู่ เสบียงอาหารและผ้าถุงหมกก็ไม่พอ ต้องซื้อเชื้อเขาโดยต้องเสียราคา
 แพง หรือถ้าต้องกู้เงินเขาไปซื้อก็ต้องเสียดอกเบี้ยอย่างแพงเหมือนกัน เมื่อเกี่ยวข้าว
 ไถนแล้วไม่มีกำลังและพาหนะพอจะขนไปจากลานนวดข้าว หรือไม่มีฉางสำหรับเก็บข้าว
 ไว้ขายเมื่อเวลาข้าวในตลาดจะขึ้นราคา ก็จำเป็นต้องขายข้าวเสียแต่เมื่ออยู่ในนาตัวเอง
 จะไคราคาค่าสักเท่าใดก็ต้องจำใจขาย มิฉะนั้นจะไม่ได้เงินใช้หนี้เขาทันกำหนดคสัญญญา
 ที่สุดเมื่อขายข้าวไถนเสร็จแล้ว บางทีก็จะได้เงินใช้หนี้เขาพอคุ้มค่าสิ่งของซึ่งจำเป็น
 ต้องบริโภคในการเลี้ยงชีพแท้ ๆ เขาก็ออกแรงทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวเป็นแท้
 ฎเป็นที่นาสมเพชนัก"^๒

ระบอบสังคมดังกล่าวไคกรรูปและถายโอนกันมาเป็นเวลานานับศตวรรษ โดยการ
 ยอมรับของราษฎรส่วนใหญ่ที่ไม่เคยมีความรู้ ความเข้าใจถึงสิทธิอันชอบธรรมแห่งความ
 เป็นคนไทยอันพึงมีความเท่าเทียมกันกับชนชั้นเจ้า ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ประชาชนโดยทั่วไปเห็นวาระขอบศักดินา เป็นการเอารัดเอาเปรียบ
 ของฝ่ายเจ้า เจ้านายและพระบรมวงศานุวงศ์ จึงไม่เป็นการยุติธรรมต่อส่วนรวม
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ กลุ่มชนชั้นเจ้านายก็ไม่มีใครต้องเดือดร้อน
 ประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญทำให้กลุ่มบุคคลผู้มีความรู้และข้าราชการส่วนหนึ่งตระหนักใน
 ความเหลื่อมล้ำค่าสูง อันควรจะได้รับเปลี่ยนแปลงแก้ไขเสียโดยเร็ว ดังเช่นบันทึกของ

^๑ ศึก สมานมิตร ๑๗ หนังสือประจำปีโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
 พุทธศักราช ๒๕๑๗ (พระนคร : อักษรสัมพันธ์ ๒๕๑๗), หน้า ๒๐.

^๒ พระยาสุรียานุวัติ, ทรัพย์ศาสตร์ (กรุงเทพฯ : พิษเนศ ๒๕๑๘), หน้า ๗๑-๗๒.

พลโทประยูร ภมรมนตรีว่า

"...ว่าโดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่อยู่ภายในประเทศของเรา ก็เคยชินต่อสภาพความเป็นอยู่ในระบบพึ่งบุญพึ่งบารมี ระบบพินอบพิเทา ถือเป็นโชคชะตาฤกษ์ลาภเป็นเรื่องของชีวิต ครั้นเมื่อได้ออกไปอยู่ในดินแดนต่างประเทศ ในประการแรก เราจะได้เห็นความรุ่งเรืองของประเทศต่าง ๆ ทำให้หวนมาคิดเปรียบเทียบเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองเรา ทำไมจึงต้องจมโคลนพระรุงพระวังอยู่อย่างนี้ กับทั้งความเป็นอยู่ของประชาชนของเขาที่อยู่ในระดับชีวิตส่วนรวมที่ไกลเคียง ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ระบบหมอบกราบพินอบพิเทา พูคา ไอเอ็ง มิง ฎ เป็นเรื่องขมขื่นคั่งที่ใครประสบอยู่ในบ้านเมืองของเรา นอกจากนี้ยังเกิดมีความรู้สึกแสบใจที่ถูกเหยียดหยาม เสมือนเป็นซาทาสที่อยู่ในอาณาเขตเพราะอยู่ในยุคนั้น พลเมืองกวาดครึ่งโลกยังเป็นประเทศราชในความปกครองของชาวผิวขาว ใครกระทบกระเทือนใจ ทำให้รู้สึกตัวขึ้นมาว่าเพราะประเทศไทยเรานั้นอ่อนแอ มิได้ปรับปรุงให้เข้มแข็ง และเป็นระเบียบอันดีงามเหมือนอารยประเทศทั้งหลาย..."

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ความรู้สึกแตกแยกระหว่างพวกเจ้ากับราษฎร ก็ยิ่งปรากฏชัดขึ้น ในความรู้สึกโดยทั่ว ๆ ไปดังคำกล่าวของพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่ว่า "เป็นความจริงที่ในหลวงรัชกาลที่ ๗ มิได้แสดงความสามารถที่จะแก้ไขงานของชาติให้รุ่งเรืองขึ้นได้ มุ่งแต่จะฟื้นฟูฐานะของพวกเจ้าที่ตกต่ำมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๒ ให้รุ่งโรจน์ขึ้น โดยจะเห็นได้ทันทีว่า มีการแต่งตั้งเจ้ากันหนักมือ จนในที่สุดทายตำแหน่งใหญ่ๆ และสำคัญทั้งหมดคงอยู่ในมือของเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการระวังรักษาเกื้ออื้อพระเจ้าแผ่นดินในตัว ความจริงไม่เป็นการเสียหายอะไร ถ้าตั้งเจ้าที่เฉียบแหลม สามารถขึ้นทำหน้าที่สำคัญ แต่การฉ้อโกงเป็นเช่นนั้น รู้สึกตัวว่าเป็นเจ้าละก็ตั้งโดยไม่จำกัดเสียเลย" ๒

วิชัย บำรุงฤทธิ์, ผู้รวบรวม, บันทึกนักปฏิวัติไทย (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ ๒๕๑๗), หน้า ๖๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจทวีขึ้นไปอีก เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง
 แต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภา^๑ ซึ่งเป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ทั้งสิ้น เพื่อเป็นที่ปรึกษาราชการ
 แขนงกัน และมอบหมายหน้าที่สำคัญ ๆ ให้ ก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ประชาชน
 และเป็นมูลเหตุอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิวัติ^๒ ความไม่พอใจครั้งนี้ได้ปรากฏอย่างชัดเจน
 ในบรรดาคนไทยที่มีความรู้สูง จะเป็นเพราะเคยไปศึกษาในต่างประเทศ หรือในเมือง
 ไทยก็ตาม และแม้บางคนมีความจงรักภักดีอย่างเต็มที่ก็จริง แต่บรรดาท่านเหล่านั้นได้
 มีจำนวนมากขึ้นที่เล็งเห็นว่าสถานการณ์ลำบากยากเข็ญเกินไปที่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงแก้ไข
 ได้ คนเหล่านั้นแสดงว่าไม่มีความไว้วางใจเชื่อถือในอภิรัฐมนตรีสภา เพราะถูกตำหนิติเตียนหนาหู
 อยู่เสมอ ๆ^๓

สภาพการณ์ทางสังคมของประเทศไทยดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมของ
 ระบบศักดินาที่เคยสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน และแสดงให้เห็นถึงความแตกแยก
 แบ่งชนชั้นกันในทางสังคมที่มองเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นในระหว่างเจ้ากับข้าที่เจ้ามีอยู่อย่างเหลือ
 เพื่อและสามัญชนไม่มีอยู่เลย หรือมีอยู่กันน้อยมาก^๔ ความรู้สึกไม่พึงพอใจดังกล่าว

๑. รายพระนามองศ์อภิรัฐมนตรี

๑. เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
๒. เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
๓. เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
๔. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
๕. กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

^๒ ไพบูลย์ ช่างเขียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย, หน้า ๓๕.

^๓ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๒๓๓ - ๒๓๕.

^๔ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สัตว์การเมือง, หน้า ๔๖.

โดยเฉพาะในกลุ่มคณะราษฎร ผู้คิดก่อการปฏิวัติในระยะต่อมา ก็เพิ่มมากขึ้น ดังปรากฏ
 ในบันทึกของพระประศาสน์พิทยายุทธว่า "มูลเหตุอันสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พวกเรา
 รั้นท้อใจสำหรับการปกครองแบบฉวยอำนาจเหนือหัวให้แก่มัชฌิมราชราชก็คือ ในราชสำนัก
 และวังเจ้ใหญ่ ๆ กำลังเต็มไปด้วยการประจบสอพลออย่างสิ้นดี ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้อง
 ขึ้นอยู่กับมหาดเล็กเด็กชรา หรือสมิครพรรคพวกลูกน้องทั้งนั้น ซึ่งได้รับการเลื่อนยศ
 บรรดาศักดิ์กันอย่างรวดเร็ว การทหารกำลังรุ่งโรยเสื่อมโทรม และโทรมลงเป็น
 ลึกถึง ในขณะที่ราชสำนักเต็มไปด้วยความรุ่งโรจน์ ความรู้สึกแตกต่างไม่ยุติธรรม
 เช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ อันเป็นเหตุให้คนในชาติแตกแยก
 กัน

นอกจากความเหลื่อมล้ำระหว่างเจ้กับราษฎรแล้ว เหตุการณ์อันน่าจะได้นำ
 มาพิจารณาประกอบด้วยสภาพการณ์ทางสังคมของประเทศไทยในขณะนั้นด้วยก็คือ ลักษณะ
 โครงสร้างของสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นมีลักษณะแตกต่างไปจากปัจจุบัน คือประชาชน
 ส่วนใหญ่ของประเทศ ยังคงประกอบด้วยชาวนาเกือบทั้งหมด แม้ว่ามาตรฐานการครองชีพ
 ของประชาชนจะไม่สูงเท่าระดับมาตรฐานการครองชีพของชาวตะวันตก แต่ก็มีความเป็น
 อยู่อย่างง่าย ๆ ตามลักษณะของประเทศที่มีผลผลิตธรรมชาติเช่นประเทศไทย แม้ว่าสภาพ
 การณ์ทางเศรษฐกิจอันทรุดโทรมจะถูกคามรุนแรงก็ตาม การศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่ง
 ใช้เป็นแนวบังคับตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศนั้นที่จริงแล้วยังน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเด็ก
 ที่อายุเข้าเกณฑ์เรียน ได้มีโอกาสเข้าโรงเรียน และระดับความรู้หนังสือก็มีมากกว่า ๓๐ %
 ของจำนวนพลเมืองที่มีทั้งหมด ราษฎรที่มีการศึกษาพากันเข้าใจว่ารัฐบาลสมัย
 สมบูรณาญาสิทธิราชพยายามกีดกันการศึกษาของชาติไม่ให้เกิดการศึกษาแก่ราษฎรเต็มภาคภูมิ
 ยึดถือระบบศักดินาซึ่งกว่าชาติเป็นส่วนรวม ช้ายังห้ามไม่ให้เด็กศึกษาหาความรู้ในทาง
 เศรษฐกิจอีกด้วย รัฐบาลมีโรงเรียนไว้แต่พอให้บุตรธิดาของชนชั้นเจ้านายเล่าเรียน

เพื่อให้ทำหน้าที่ชนชั้นปกครองในอนาคตเท่านั้น ส่วนราษฎรต้องปล่อยให้โง่เขลา จะได้ไม่หัวแข็งสะควักแก่การบังคับบัญชา เรื่องเหล่านี้เป็นเหตุให้ราษฎรที่มีการศึกษาเห็นว่ารัฐบาลปฏิบัติการไม่เสมอภาค เป็นระบบศักดินาอันคร่ำครึ ความไม่พอใจของราษฎรที่มีการศึกษาจึงมีอยู่ทั่วไป นี่เป็นเหตุอันหนึ่งที่น่าไปสู่การปฏิวัติง่าย ๆ

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นก็มีส่วนสำคัญในการ เผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตย โดยการตีพิมพ์บทความ บทนำและข่าวสารต่าง ๆ ที่ส่งเสริมแนวความคิดให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในขณะนั้น เสียใหม่ หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทดังกล่าวในทางการเมืองที่สำคัญก็มี "ไทยใหม่" "เกราะเหล็ก" และ "บางกอกการเมือง" โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง ซึ่งออกใน พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๗๕ เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่ประกาศถึงการที่จะมีบทบาททางการเมืองอย่างเต็มที่ ถึงแม้จะไม่ระบุวัตถุประสงค์โดยแจ้งชัดว่า เพื่อการเมือง แต่รู้กันในวงของนักอ่านชั้นปัญญาชนในประเทศไทยอันประจักษ์ชัดว่ามีความมุ่งหมายที่จะต่อสู้เพื่อการเมือง เพื่อให้ชาวสยามได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตย^๒ นอกจากนั้นบทความเรื่อง "ชีวิตของประเทศ" เขียนโดยพระยาศรารักษ์พิพัฒน์ ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมีข้อความดังนี้คือ

"...ถ้าเหตุการณ์หมกพร่องปรากฏเปิดเผยขึ้นในขณะใด หรือมีข้อความที่คิดใจสงสัยในกิจการอย่างใด จะเป็นสวนใดสวนเสี้ยวของพลเมืองก็ตาม รัฐบาลจะต้องถูกไต่ถามที่สภาสามัญ และ เจ้ากระทรวงก็จะต้องแถลงผลให้

^๑ เกียรติชัย พงษ์พานิช, "การปฏิวัติ ๒๔๗๕ กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓) (อัครสำเนา), หน้า ๕๕.

^๒ เสลา เรชะรุจิ, ๑ ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย (พระนคร: รวมสาส์น ๒๕๑๐).

เขาทราบโดยปริยายมิได้ นี่เป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งที่พลเมืองอังกฤษได้รับความอิสรภาพที่ดีที่สุดในโลก..."^๑

ข้อความดังกล่าวนี้ เป็นการแสดงความนิยมในการปกครองแบบรัฐสภาของอังกฤษในขณะนั้น ถึงแม้จะมีใครเขียนออกมาตรง ๆ ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นดี แต่ก็เป็นการโดยปริยายที่แสดงว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยดี ซึ่งผู้เขียนเองก็ยอมรับเช่นนั้น

นับได้ว่าความต้องการมีรัฐธรรมนูญสำหรับเป็นหลักในการปกครองประเทศในระบอบนั้นได้มีอยู่แล้วอย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านความคิด การพูดและการเขียน จนวันปัญหาชนในสังคมมีความตื่นตัว และความสำนึกในทางการเมืองอย่างเต็มที่ สภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในระบอบนั้นจึงเป็นสิ่งช่วยเอื้อให้เกิดของว่างขึ้นในสังคมระหว่างระบอบเก่ากับอุดมการณ์ใหม่ อันเป็นผลเกี่ยวโยงไปสู่การปฏิวัติในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างสะดวกและง่ายดายยิ่ง

๑.๒ สภาพการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

ตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้มีกลุ่มประชาชนกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" อันประกอบด้วยข้าราชการ ทหาร พลเรือน และเอกชนได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินโดยมีความมุ่งหมายจะให้รัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยต่อไป^๒ แต่ความประสงค์ของคณะราษฎร

^๑ เลื่อน ศรราชวานิช, ฝันร้ายของชาติเรา (พระนคร : ศรีราช ๒๕๑๒),

หน้า ๖.

^๒

Wilson, Politics in Thailand..., pp. 13 - 14.

ในครั้งนั้นจะเป็นประการใดก็ตาม เชื่อว่ายังมีอิทธิพลอื่น ๆ อีกมากที่ทำให้คณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกฝ่ายทหารได้ทำการปฏิวัติขึ้น^๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของการจัดรูปการปกครองและการบริหารประเทศของชาติตะวันตก ซึ่งทำให้บรรดานักเรียนไทยในต่างประเทศสมัยนั้นได้ศึกษาและจดจำมาเพื่อใช้ในประเทศไทย เพราะเห็นว่าการจัดรูปการปกครองแบบนั้นดีกว่าแบบของเรา ความจริงแล้ว ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กษัตริย์ ร.ศ. ๑๓๐) แต่พระองค์ก็ทรงพบและป้องกันเสียทัน

นอกจากนี้ อิทธิพลอีกประการหนึ่งที่ทำให้มีการปฏิวัติขึ้นในขณะนั้นก็คือ ความเคลื่อนไหวในการปกครองบ้านเมืองของบรรดาประเทศใกล้เคียง เช่น ญี่ปุ่น จีน และเตอร์กีย์ ได้เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจนักการเมืองและผู้แสวงหาอำนาจอยู่มาก อนึ่งในสมัยนั้น ได้มีหนังสือพิมพ์เกิดขึ้นหลายฉบับ และได้ลงบทความคัดค้านโจมตีการปกครองตามระบอบเดิม และเร่งเร้าให้นักการเมือง รวมทั้งประชาชนได้ระลึกถึงสิทธิและเสรีภาพของตนในการปกครอง บริหารประเทศตามแบบฉบับของประเทศที่เจริญแล้วทั้งปวง เห็นจะเป็นเพราะเหตุผลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนี้เอง ที่เป็นปัจจัยให้คณะนายทหาร นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์และข้าราชการพลเรือนบางหมู่ ตลอดจนประชาชนได้รวมใจกันเข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินเอาไว้ เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศและมีรัฐสภาเป็นหลัก

^๑ ปรีดี พนมยงค์, "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม," วารสาร อ.ม.ท. (๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖), ๑๖ - ๑๘ และ William J. Giffin, The Thai Bureaucracy : Institutional Change and Development (Honolulu : East West Center Press, 1966), pp. 142 - 143.

ในการปฏิวัติครั้งนั้น แม้ว่าคณะปฏิวัติส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยฝ่ายทหารก็ตาม แต่เชื่อกันว่าความคาดหวังของคณะปฏิวัติสมัยนั้นก็เพื่อประโยชน์ของบ้านเมืองและประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริงในการที่จะนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนจะต้องมีสิทธิในการปกครองตนเอง โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นรากฐานการปกครองประเทศชาติ^๑ และการที่คณะปฏิวัติได้เข้าควบคุมอำนาจทางการเงิน การการบริหารประเทศในระยะแรกนั้นก็เพื่อความปลอดภัยของคณะปฏิวัติเอง ซึ่งกำลังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ อย่างไรก็ตามแม้ว่าคณะปฏิวัติจะหวังผลเพื่อความเจริญของประชาชน และประเทศชาติก็ตามในเวลาเดียวกันก็เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งคือ การเรียกร้องให้มีการปฏิวัติในครั้งนั้นมีได้มาจากความต้องการของประชาชนชาวไทยทั้งมวลอย่างแน่นอน^๒ ทั้งนี้ในสมัยนั้นยอมเป็นที่ทราบและเข้าใจกันที่ว่า ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดนอกเมืองหลวงยังไม่พร้อมที่จะเข้าร่วมในทางการเมืองของประเทศ^๓ และยังไม่เข้าใจว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นอย่างไรก็ถวาระบอบเดิมเพียงใด ผู้ที่เข้าใจระบอบการปกครองแบบนี้ดีและพร้อมที่จะเข้าร่วมในการบริหารประเทศในสมัยนั้นก็คือ คณะปฏิวัตินั้นเอง^๓ ดังจะเห็นได้จากหลักการสำคัญอย่างหนึ่งที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว หรือฉบับแรกที่คณะได้นำมาใช้คือการกำหนดช่วงเวลาการปกครองแผ่นดินไว้ดังนี้

^๑ ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง....,

หน้า ๘.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การปฏิวัติที่ไร้ขบวนการ," วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๑๕) หน้า ๔๕ - ๕๒.

^๓ ปลาทอง (นามแฝง), พรรคการเมืองไทย (พระนคร : ก้าวหน้า ๒๕๐๘), หน้า ๔ - ๕.

I15947506

สมัยที่หนึ่ง ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวเป็นจำนวน ๓๐ คน^๑ ในระยะต่อไปอีก ๒ เดือน หรือจนกว่าจะจัดประเทศให้เป็นที่ยอมรับรอบเป็นปกติได้แล้ว สมาชิกสภาผู้แทนคองกลางจึงจะต้องประกอบด้วยบุคคล ๒ ประเภท โดยให้มีจำนวนแต่ละฝ่ายเท่ากันคือ ประเภทที่ ๑ ได้แก่สมาชิกที่ราษฎรทำการเลือกตั้งขึ้นมาจังหวัดละ ๑ นาย และประเภทที่ ๒ ได้แก่สมาชิกที่มีอยู่แล้วสมัยที่ ๑ ต่อจากนั้นเมื่อพ้นระยะ ๑๐ ปีแล้วราษฎรจึงมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ทั้งหมด^๒

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญชั่วคราวดังกล่าวเชื่อกันว่า ทำให้ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ ในสมัยนั้นเริ่มเข้าใจว่า คณะปฏิวัติได้นำเอาชื่อของตนไปเป็นเครื่องแอบอ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการหลอกล่อให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้นได้ชื่อว่า กระทำไปตามความประสงค์ของราษฎร เมื่อคณะปฏิวัติยึดอำนาจได้แล้ว ก็ได้จัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นโดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก และมีรัฐมนตรี ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า คณะกรรมการราษฎรอีก ๑๕ นาย และได้มีการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกขึ้น ๓๐ นาย ทั้งนี้ตามมติของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร สมาชิกสภาผู้แทนทั้ง ๓๐ นายนี้ประกอบด้วยฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร ซึ่งคณะปฏิวัติหาได้ตั้งผู้ที่เป็นพวกพ้องของตนเอง เข้ามาเป็นสมาชิกทั้งหมดไม่ แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คณะปฏิวัติไม่ต้องการให้ประชาชนเข้าใจว่าการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองโดยคณะปฏิวัตินั้น เป็นไปเพื่อการแสวงหาอำนาจ และ

^๑ ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๗๕ - ๒๕๑๗)
(พระนคร : หางหุ้นสวนจำกัด ช. ชุมชุมช่าง ๒๕๑๗), หน้า ๑๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ - ๑๗.

ผลประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้อง อันจะเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นได้
 แต่อย่างไรก็ตาม บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คณะปฏิวัติได้แต่งตั้งมาจากฝ่าย
 พลเรือนนั้น ปรากฏว่าภายหลังจากที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม
 ๒๔๗๕ แล้ว เชื่อกันว่า ต่างก็ได้ปฏิบัติหน้าที่โดยเพ่งเล็งถึงผลประโยชน์ของบ้านเมือง
 และของประชาชนเป็นส่วนรวมมากกว่าที่จะคำนึงถึงความต้องการของคณะปฏิวัติ ทั้งที่
 ฝ่ายตนมีเสียงข้างน้อยในสภา และก็ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากฝ่ายพลเรือน
 นี้ได้เป็นที่นิยมเชื่อถือของประชาชนเป็นอันมาก และก็เหตุนี้เองทำให้คณะปฏิวัติเริ่มเกรง
 ว่าประชาชนจะเสื่อมความนิยมในคณะปฏิวัติลงไป จะพลอยให้ความต้องการทางการเมือง
 ของตนไม่สามารถดำเนินไปได้ ความหวาดเกรงนี้เองจึงทำให้คณะปฏิวัติโดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งฝ่ายทหาร ได้พยายามรวมความสามัคคีระหว่างพวกตนเอาไว้ เพื่อความมั่นคง
 ในทางการเมืองของตนเอง

หลวงประดิษฐมนูธรรม ได้เสนอให้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาผู้แทน
 ราษฎรในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ โดยเหตุผลว่าธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่ใช้
 อยู่ชั่วคราวนั้น เป็นธรรมนูญชั่วคราว เพราะสร้างขึ้นด้วยเวลากระชั้นชิด อาจมีข้อ
 ขบกพร่องได้ จึงควรจะได้ตั้งผู้มีความรู้ความชำนาญให้ตรวจแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่ให้
 เรียบร้อยบริบูรณ์ ที่ประชุมเห็นชอบ และได้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้น ๗ นาย
 ประกอบด้วย

๑. พระยามโนปกรณนิติธาดา
๒. พระยาเทพวิฑูร
๓. พระยามานวราชเสวี
๔. พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์
๕. พระยาปริศนาคณบดี
๖. หลวงประดิษฐมนูธรรม
๗. นายพันตรี หลวงสินาคโยธารักษ์

ความประสงค์ของคณะปฏิวัติในระยะแรก ๆ แม้จะเป็นอย่างเดียวกันคือ
 อยากรู้ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ปรากฏว่าใน
 ระยะต่อมา คณะปฏิวัติได้เกิดแตกความคิดเห็นกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่หลวง
 ประจักษ์นุชธรรมได้พยายามเสนอนโยบายเศรษฐกิจของตนต่อรัฐบาล เพื่อเป็นหลักใน
 การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ และการออกพระราชบัญญัติอากรมรดก แต่
 เค้าโครงร่างเศรษฐกิจของชาติโดยหลวงประจักษ์นุชธรรมนั้น ทางฝ่ายรัฐบาล และแม้
 แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงเห็นว่า เป็นโครงการที่ไม่เหมาะสมที่
 จะนำมาใช้ในประเทศไทย เพราะโครงการนั้นมีลักษณะ เช่นเดียวกับลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ที่
 กอนไปทางลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งลัทธิทั้งสองนี้ไม่มีทางที่จะเข้ากันได้กับลัทธิประชาธิปไตย
 ได้เลย ยิ่งเมื่อมีการถกเถียงเรื่องนี้ในสภา ก็ยังไม่สามารถจะลงรอยและตกลงกันได้
 พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี จึงได้กราบบังคมทูลให้ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร และให้คงใช้รัฐธรรมนูญ
 บางมาตราในระหว่างที่ยังไม่มีการเลือกตั้งใหม่ ดังนั้นประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตย
 ฉากแรกของประเทศไทย ก็มีอันต้องซบถลงชั่วขณะหนึ่ง เพราะหลังจากที่สภาถูกปิดแล้ว
 ประเทศก็ถูกบริหารโดยคณะรัฐมนตรีหรือคณะรัฐบาลโดยมีคณะปฏิวัติอยู่เบื้องหลัง^๒
 ต่อมาในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๖ ได้เกิดรัฐประหารขึ้น โดยการนำของพันโทหลวง
 พิบูลสงคราม และนาวาโทหลวงศุภชลาศัยกับบรรดานายทหารหนุ่ม ซึ่งก็เป็นพวกของ
 คณะปฏิวัติเท่านั้นเอง การที่คณะปฏิวัติต้องทำรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งนี้ เป็นผลมาจาก
 การที่ทางฝ่ายคณะปฏิวัติได้พิจารณาเห็นแล้วว่ารัฐบาลขณะนั้น กำลังได้รับความนิยมเพิ่ม
 มากขึ้นทุกที และเกรงว่ารัฐบาลจะนำการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกลับมา

หุยก์ ศิริวัต, ประชาธิปไตย ๑๗ ปี (พระนคร : โอเคียนส์โตร์ ๒๔๙๓),
 หน้า ๑๖๘.

^๒ เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, "คณะราษฎร : ความขัดแย้งและรูปแบบเพื่อการ
 ครองอำนาจ", วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๑๕), ๗๕-๘๐.

ใช้ในประเทศไทยอีก ซึ่งหากเป็นความจริงก็ย่อมหมายความว่า ความไม่ปลอดภัยของ คณะปฏิวัติเอง การทำรัฐประหารของคณะนายทหารครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกของการ เมืองไทยภายใต้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ

ผลของการทำรัฐประหารในครั้งนั้น ทำให้รัฐบาลชุกพระยามโนปกรณัม นิติธาคาทองลาออกจากตำแหน่งไปตามคำสั่ง หรือคำขอร้องของคณะรัฐประหาร โดยคณะ รัฐประหารได้เชิญพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี และพันโทหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คณะปฏิวัติได้จัดให้มีการ เปิดสภาผู้แทนราษฎรขึ้น ใหม่ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่า คณะรัฐบาลที่คณะรัฐประหาร ได้จัดตั้งขึ้นนั้น เป็นหนทางหนึ่งของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่ความจริงแล้ว การปฏิบัติงานของคณะรัฐบาล และของรัฐสภาได้เป็นไปตามความประสงค์ของคณะรัฐประหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สถานนั้นสมาชิกไม่กล้าออกเสียงและแสดงการคัดค้านรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ เพราะเกรง อำนาจของคณะปฏิวัติ ในระหว่างที่คณะรัฐประหาร ได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นนั้น ได้มีผู้วิงวอน ที่จะจัดให้มีพรรคการเมืองขึ้น เพื่อจะนำประเทศไทยไปสู่ระบบการปกครองตามระบอบ ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่ทว่าทางคณะรัฐประหารไม่เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะคณะ รัฐประหารได้ตระหนักดีว่า หากยินยอมให้มีพรรคการเมืองแล้ว ฐานะของคณะ รัฐประหารย่อมจะไม่ปลอดภัยแน่นอน^๑ และวิธีการที่จะรักษาฐานะของคณะรัฐประหาร หรือความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเอาไว้ก็มีอยู่ทางเดียว โดยการใช้อำนาจหรือ กำลังทหารเข้าสนับสนุนการดำเนินงานทางการเมืองต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากการที่ ผู้นำคนหนึ่งของคณะรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ คือพันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้เข้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และในกาลต่อมาปรากฏว่า ท่านผู้นี้ได้ดำรง

^๑ เชาววิศ สุคตลาภา, พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือยูงรำแพน ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๒.

ตำแหน่งเดียวกันนี้หลายสมัย ซึ่งพันโทหลวงพิบูลสงครามนี้เอง นอกจากจะเป็นผู้ที่มี
บทบาททางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างสำคัญในเวลาต่อมาแล้ว กล่าวกันว่า
ยังเป็นผู้ที่เริ่มนำเอาความคิดที่ว่า ทหารคือกำลังสนับสนุนอันสำคัญในทางการเมืองมา
เผยแพร่ จึงจะเห็นวาทะนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ระบบประชาธิปไตยของไทย
 ต้องมีกำลังทหารสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา และที่เป็นไปดังนี้ เพราะมีความจริงอยู่ว่า
 นักการเมืองหรือผู้มีอำนาจในทางการเมืองของไทยนั้น ส่วนมากมาจากทหาร มีขึ้นมา
 จากการเลือกตั้งของประชาชน เมื่อทหารขึ้นมาใช้อำนาจในทางการเมืองและทางการ
 บริหารประเทศแล้ว ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องนำเอากำลังทหารของตนไว้คอยรักษาคุ้ม
 ครองฐานของตน ในทางการเมืองให้มั่นคงปลอดภัยไว้ก่อน

รัฐบาลชุดนี้เข้าดำเนินการบริหารประเทศภายหลังการรัฐประหารแล้วไม่นาน
 นักก็สิ้นสุดลง โดยการลงมติไม่ไว้วางใจของสมาชิกรัฐสภาในครั้งนั้น ดังนั้น ในวันที่ ๑
 พฤศจิกายน ๒๔๗๖ จึงได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ จำนวน
 ๗๕ คน เท่ากับประเภทที่ ๒ ในการจัดตั้งคณะรัฐบาลใหม่นี้ พระยาพหลพลพยุหเสนา
 ก็ได้เข้ามาเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การบริหารราชการแผ่นดิน
 ของรัฐบาลครั้งนั้น แม้จะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่แล้วก็ตาม ก็ยังมีเหตุการณ์ต่าง
 อย่างที่แสดงให้เห็นว่าระบบประชาธิปไตยของไทยนั้น จะดำเนินไปด้วยความราบรื่น
 ตลอดจนรอดพ้นหรือไม่ ถ้าพิจารณาจากกรณีปฏิบัติหน้าที่ของคณะรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ยิง หัวหน้าคณะรัฐบาลแล้ว จะเห็นว่า พระยาพหลพลพยุหเสนาได้เป็นผู้ที่มีเจตนาที่
 คอยบ้านเมืองและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอยู่เป็นอันมาก พระยาพหลพลพยุหเสนา
 มิได้ฉวยโอกาสรวบอำนาจอันเด็ดขาดในการปกครองประเทศไว้เป็นของตนเอง แต่ผู้เดียว
 ทั้ง ๆ ที่มีอำนาจและโอกาสที่จะกระทำได้ ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้ง

ดูเมธ คันติเวชกุล, "รัฐบาลทหาร", วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ, ปีที่ ๖
 ฉบับที่ ๓ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๑๔), ๖ - ๘.

ที่สอง พระยาพลพลพยุหเสนา ไกรรามถวายเป็นมงคลออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยให้เหตุผลว่าเป็นผู้หย่อนความรู้ในทางกฎหมายและการเมือง และต้องทำหน้าที่เป็น ผู้บัญชาการทหาร ซึ่งเป็นภาระหนักอยู่แล้ว และจะทำให้คนทั้งหลายครหานินทาได้ว่า ประเทศสยามปกครองโดยอำนาจทหาร และประการสุดท้ายได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ว่าจะขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียงชั่วคราวเท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต พระยาพลพลพยุหเสนาจึงต้องก้าวลง จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมาอีก จึงเห็นได้ว่า การที่พระยาพลพลพยุหเสนาได้กล่าว อ้างถึงนี้ ย่อมเป็นที่เข้าใจว่า การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่คนไทยต้องการนั้น ไม่ใช่ให้ทหารเข้ามายุ่งเกี่ยว เพราะมิฉะนั้นแล้ว จะกลายเป็นว่าประเทศไทยถูก ปกครองโดยอำนาจทหาร ซึ่งมีใช่เป็นวิธีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยดังที่ คณะปฏิวัติได้กล่าวอ้างไว้แต่แรกเริ่มทำการปฏิวัติใหม่ ๆ

ภายหลังการรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ แล้ว รัฐบาลของพระยา พลพลพยุหเสนาได้ดำเนินการปกครองและบริหารประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๔๗๕ เรื่อยมา และเมื่อได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาพลพลพยุหเสนาเป็น นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีแล้ว รัฐบาลก็ได้จัดให้มีการประชุมสภาขึ้นเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ที่รัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ออกพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุม สภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ และงกใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา อัน เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดรัฐประหารขึ้นในครั้งนี้ ในการประชุมสภา ครั้งแรกของรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาในวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๗๖ นั้น สภาผู้แทน

ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบบ ประชาธิปไตย, (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช ๒๕๑๕), หน้า ๑๐.

ราษฎรได้อนุมัติให้ยานรางวัลพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมคณะทหารที่ยึดอำนาจจากรัฐบาล
พระยามโนปกรณนิติธาดา และออกพระราชบัญญัติให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกาที่ให้ปิดประชุม
สภาผู้แทนราษฎรลงวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ด้วย และพร้อมกันนี้ รัฐบาลพระยา
พหลพลพยุหเสนาได้เรียกหลวงประดิษฐมนูธรรม หัวหน้าคณะปฏิวัติฝ่ายพลเรือน ซึ่งถูก
รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาให้ออกไปอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๒
เมษายน ๒๔๗๖^๒ ให้เดินทางกลับประเทศไทย และเข้าร่วมรัฐบาลด้วย โดย
พระยาพหลพลพยุหเสนาได้จัดให้มีการชักฟอกหลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อให้พนมทูลจาก
ข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ในการนี้
รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์เกี่ยวกับให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทยด้วยว่า

"...โดยที่หลวงประดิษฐมนูธรรมรับรองว่าพร้อมที่จะร่วมมือกับรัฐบาล
ในอันที่จะดำเนินการตามหลักนโยบาย ซึ่งรัฐบาลวางไว้แล้วในการโลกกิจ
กล่าวคือ

๑. รักษาประโยชน์ของชนทุกชั้น ทุกเหล่า และสมานประโยชน์นั้นให้
กลมกลืนกัน โดยชนทุกชั้นทุกเหล่าช่วยกันบำรุงเศรษฐกิจของชาติ
๒. ให้ที่ดินของประเทศที่ยังว่างเปล่าอยู่มากเป็นประโยชน์ในทาง
เศรษฐกิจยิ่งขึ้น
๓. ให้ราษฎรมีช่องทางประกอบการเลี้ยงชีพโดยครบถ้วน
๔. ให้คนไทยเลื่อมใสในทางศีลธรรม อุดมการณ์ และพานิชยกรรม
โดยวิธีที่รัฐให้ความสะดวก ช่วยการฝึกฝน การร่วมมือและการควบคุมเท่า
ที่จำเป็น เพื่อผู้ประกอบการนั้น ๆ ได้รับความเต็มที่เป็นที่ตนควรได้ และมีช่องทาง
สนองความหนักของหนี้สินที่มีอยู่ให้เบาบางลง
๕. ให้สินค้าขาออกของประเทศมีมากอย่าง และมีปริมาณมากขึ้น
๖. ให้ฐานะการเป็นอยู่ของคนไทยเขยิบคืบขึ้นเป็นขั้น ๆ เป็นลำดับไป

ไทยน้อย (นามแฝง), ประชาธิปไตย ๘๒ ปี (พระนคร : แพรวพิทยา
๒๕๑๗), หน้า ๑๖๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

อนึ่ง ในการที่จะดำเนินการไปสู่จุดหมายข้างต้นนั้น รัฐบาลจะไม่ใช้วิธีใหม่ ๆ ที่จะบังคับซื้อที่ดินและบังคับจ้างแรงงานดังนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับมารับราชการ เป็นรัฐมนตรีสืบไป...”

แถลงการณ์ของรัฐบาลฉบับนี้ เป็นการช่วยให้หลวงประดิษฐมนูธรรม มันสมองคนสำคัญของคณะปฏิวัติได้มีโอกาสเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง และถึงแม้ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจจะถูกระงับไปแล้วก็ตาม ในความรู้สึกโดยทั่ว ๆ ไปของข้าราชการรุ่นเก่า และเชื้อพระวงศ์ส่วนใหญ่ก็ยังมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจในตัวของหลวงประดิษฐมนูธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าร่วมรัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนาในครั้งนี้ จึงเท่ากับว่าเสถียรภาพของรัฐบาลตามความรู้สึกของบรรดาข้าราชการหัวเก่า และเชื้อพระวงศ์ส่วนหนึ่งนั้น ได้แตกแยกกันอย่างเด็ดขาด และจะนำไปสู่ปฏิบัติการแห่งความขัดแย้งที่รุนแรงต่อไปข้างหน้าด้วย

ในค่านของพระยามโนปกรณนิติธาดา ปรากฏว่าต้องลี้ภัยออกไปอยู่นอกประเทศ ภายหลังจากถูกพระยาพลพลพยุหเสนาบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ แล้ว

สภาพการณ์ทางการเมืองของประเทศไทย ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วจะเห็นได้ว่า รัฐบาลใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ไม่ค่อยมีเสถียรภาพอย่างแท้จริง ภายในช่วงเวลาอันสั้นภายหลังจากการปฏิวัติแล้วไม่ถึง ๑ ปี รัฐบาลชุดแรกก็ต้องออกไปด้วยการรัฐประหาร โดยการนำของคณะนายทหารหนุ่มกลุ่มก่อการ ความขัดแย้งระหว่างแนวความคิดเก่าแบบอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนแรกที่คณะราษฎรหวังจะให้เป็นกันชนระหว่าง

คณะราษฎรกับเจ้า และเพื่อจะประสานรอยร้าวนี้ แม้ว่าคณะราษฎรจะมีความตั้งใจจริง
 เพียงใดก็ตาม แต่ความขัดแย้งนั้นก็ยังคงปรากฏออกมาในรูปของความไม่พึงพอใจของ
 บรรดานายทหาร และพลเรือนหัวก้าวหน้ารุ่นใหม่ที่เขาใจว่า การปกครองจะถูกนำไปสู่
 ภาวะคั้งเคิม อันเป็นการถอยหลังเข้าคลอง ด้วยความรู้สึกเช่นนี้ จึงทำให้เกิดปฏิกิริยา
 อย่างรุนแรง โดยการใช้กำลังทหารเข้ากระทำการรัฐประหารในวันที่ ๒๐ มิถุนายน
 ๒๔๗๖ โดยหวังว่าจะนำประเทศไปสู่ครรลองของการปฏิวัติอย่างแท้จริงให้สมดัง เจตนารมณ์
 ของผู้ก่อการคณะราษฎร เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งหวังจะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง
 แท้จริง ทั้งในทางการเมืองและการ เศรษฐกิจภายในชาติ แต่ความรู้สึกขัดแย้งนี้ยังหาได้
 ยุติลงเพียงเท่านั้นไม่ ในทางกลับกัน ความขัดแย้งของทั้งสองแนวความคิดกลับคุกรุ่นยิ่งขึ้น
 และนับวันจะยิ่งรุนแรงมากขึ้น รอเพียงวันเวลาที่จะประทุขึ้นในเวลาอันไม่ช้านี้เท่านั้น.

ศูนย์วิทยพัทธยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย